

Dr hab. Danuta Rode

Prof. Uniwersytetu SWPS

Recenzja

Rozprawy doktorskiej mgr Wojciecha Błażka

pt. *„Profile rozwoju osobowościowego i społeczno-moralnego wśród młodzieży niedostosowanej społecznie”*

Praca została przygotowana pod kierunkiem dr hab. Pawła Jurka, prof. Uniwersytetu Gdańskiego i promotora pomocniczego dr Urszuli Sajewicz-Radtke

1. Uwagi ogólne. Uzasadnienie ważności tematu

Pan magister Wojciech Błażek w przedstawionej do oceny rozprawie doktorskiej podejmuje ważne zagadnienie, rozwoju osobowościowego i społeczno-moralnego młodzieży niedostosowanej społecznie w aspekcie procesu kryminogenezy.

Praca wpisuje się w aktualny nurt badań nad mechanizmami i uwarunkowaniami niedostosowania/nieprzystosowania społecznego i ocenę czynników mogących zapobiegać ryzyku pogłębiania się procesu niedostosowania i zachowań antyspołecznych. Łączy w sobie realizację dwóch celów – badawczego i aplikacyjnego. Cel badawczy mieści się w zadaniu zidentyfikowania profili rozwoju osobowościowego i społeczno-moralnego wśród młodzieży niedostosowanej społecznie, także na oszacowaniu ryzyka wystąpienia zachowań antyspołecznych i doświadczania przemocy u osób zaklasyfikowanych do każdego z wyodrębnionych profili. Natomiast cel aplikacyjny jest powiązany z implementowaniem wyodrębnionych w pracy ustaleń badawczych do procesu diagnozy psychologicznej nieletnich w obszarze ich kształtującej się osobowości w tym emocjonalno-poznawczego i moralno- społecznego funkcjonowania. Ponadto wyniki mogą być wykorzystane w pracy terapeutyczno-wychowawczej czy resocjalizacyjnej z młodzieżą niedostosowaną społecznie

prowadzoną w różnych placówkach (młodzieżowe ośrodki wychowawcze, zakłady poprawcze, schroniska dla nieletnich).

Termin niedostosowanie społeczne jest definiowany na bardzo wiele różnych sposobów, jednak, jak się wydaje, łączy je jedna rzecz: niemożność lub niechęć do dopasowania się do istniejących wzorów społecznych. Dlaczego tak się dzieje, jakie czynniki w określony sposób warunkują zagrożenie niedostosowaniem społecznym młodzieży, na to pytanie odpowiada wiele teorii, tłumaczą zachowania niedostosowania społecznego nie jako wyłącznie indywidualne tendencje do krzywdzenia innych, ale jako wypadkową cech jednostki, cech sytuacji, w jakiej się znalazła i poznawczej interpretacji sytuacji itd. (np. np. Gover, Mackenzie i Armstrong, 2000; Kuanling, Sorensen i Cunningham, 2008). W aspekcie kryminogenezy najbardziej oczywistym wydaje się poszukiwanie czynników w biografii życiowej młodych osób, generujących taki rozwój i kształtowanie się osobowości, które uniemożliwiają dostosowanie się do norm i wzorów ogólnospołecznych lub ukierunkowują na pewne formy zachowań mających antyspołeczny charakter.

Analiza literatury przedmiotu, jak i doniesienia empiryczne (np. Ford, Chapman, Mack i Pearson, 2006; Sitnick, Galán i Shaw, 2018.) wskazują na deficyty w zakresie regulacji emocjonalnej, doświadczanie traumy, nieprawidłowego procesu socjalizacji. Relacje pomiędzy tymi czynnikami mogą stanowić bazę do zrozumienia mechanizmów odpowiedzialnych za konkretny obraz nieprawidłowego funkcjonowania nieletniego.

Tym bardziej więc badania dotyczące- zbudowania profili rozwoju osobowościowego i społeczno- moralnego wśród młodzieży niedostosowanej społecznie z uwzględnieniem regulacyjnej roli mechanizmu poczucia winy oraz technik neutralizacji, także oszacowanie czynników ryzyka dla każdego z profili - są potrzebne i nieodzowne zarówno w pod względem teoretycznym, jak i poznawczym.

Przedłożona praca doktorska liczy 185 stron wraz z cytowaną literaturą i załącznikami. Składa się z 6 rozdziałów, których treść podzielona jest na kilka części: teoretyczną prezentującą podstawy przyjętych problemów badawczych, problematykę własnego badania uzasadniającą na podstawie koncepcji teoretycznych i dotychczasowego stanu badań, hipotetyczne założenia zadań badawczych, opis procedowania metodologicznego, część empiryczną opisującą wyniki badań oraz dyskusję wyników i wnioski. Praca zawiera ponadto streszczenie w języku polskim i angielskim, wprowadzenie.

Oceniając pracę pod względem formalnym, należy podkreślić, iż struktura pracy jest właściwa, redakcja tekstu jest spójna, praca napisana jest jasnym, poprawnym językiem. Należy podkreślić, że temat zasygnalizowany w tytule dysertacji znajduje swoje odzwierciedlenie w podjętej w pracy analizie problemu badawczego.

2. Ocena układu rozprawy doktorskiej.

Podstawy teoretyczne pracy. W części teoretycznej zaprezentowano treści dotyczące zagadnień związanych z problematyką niedostosowania społecznego nieletnich w kontekście ustaleń definicyjnych, kryteriów diagnostycznych niedostosowania, teoretycznych podstaw mechanizmów dostosowania się jednostki do sytuacji, norm i deficytów, zaburzeń funkcjonowania jednostki w tym obszarze. Przedstawiono także klasyfikację i przejawy niedostosowania społecznego. Uwarunkowania niedostosowania wraz z opisem różnych czynników (dyspozycyjnych, biologicznych, rodzinnych i społecznych) przedstawiono w rozdziale drugim. Wyeksponowano również rolę poczucia winy i poczucia wstydu w procesie nabywania podstawowych umiejętności przez młodzież.

Odnosząc się do zawartości poszczególnych rozdziałów części teoretycznej, należy podkreślić, że spełniają swoją rolę, stanowią bowiem dobrą podstawę do prezentacji badań własnych i wskazanych problemów badawczych. Po pierwsze, została ona opracowana na bazie aktualnej literatury przedmiotu. Po drugie, zawartość tej części recenzowanej pracy stanowi wystarczające uzasadnienie dla podjętego przez Autora problemu badawczego.

Uwaga recenzenta w tym obszarze prezentowanego materiału dotyczy braku krótkiego odautorskiego podsumowania. Samodzielność krótkich podsumowujących analiz jest w pracy naukowej ważna.

Ocena projektu badań

Problematyka badania własnego została przedstawiona w rozdziale trzecim pt. Problematyka badania własnego i w rozdziale czwartym pt. Metoda.

Problematyka badań została wyrażona w oparciu o szeroko pojętą koncepcję definicji nieprzystosowania Rottera oraz koncepcję Achenbacha uwzględniającą podział zaburzeń na internalizacyjne i eksternalizacyjne i przedstawiająca ich udział w genezie i podtrzymywaniu zachowań nieprzystosowanych. Dokonano opisu koncepcji i uzasadnienia badań w oparciu o

wyniki empiryczne i ustalenia badawcze innych autorów. Autor wyodrębnił cel badań i dwa zadanie badawcze:

1. Młodzież niedostosowana społecznie tworzy niejednorodną grupę pod względem funkcjonowania psychologicznego, co przejawia się istnieniem kilku (co najmniej dwóch) profili rozwoju osobowościowego i społeczno-moralnego.

2. U młodych osób niedostosowanych społecznie charakteryzujących się różnymi profilami rozwoju osobowościowego i społeczno-moralnego istnieje różne ryzyko wystąpienia zachowań antyspołecznych lub doświadczania przemocy.

W kolejnym rozdziale Metoda, zostały przedstawione procedura badania, dobór badanych i ich charakterystyka, opis metod pomiaru i analiz statystycznych.

Procedura doboru do grupy została przedstawiona w sposób klarowny i jasny. Badaniami objęto 644 adolescentów, do analiz ze względu na barki w wypełnionym materiale, włączono wyniki 584 osób. Kryterium doboru do grupy były różnego rodzaju nieprawidłowości w funkcjonowaniu psychologicznym i objęcie nastolatka systemem wsparcia instytucjonalnego. Dobór zastosowanych metod badawczych jest w pełni zasadny, a ich prezentacja – klarowna i jasna.

Ustosunkowując się do zawartości części metodologicznej należy zauważyć, że realizacja autorskiego projektu badawczego dotycząca analizy testowanych zmiennych psychologicznych oraz zachodzących między nimi związków, została przedstawiona w sposób więcej, niż satysfakcjonujący. Projekt badań własnych w obszarze analizowanego problemu badawczego odznacza się: 1) dobrze sformułowanymi zadaniami badawczymi, 2) adekwatnie dobranymi narzędziami badań, na uwagę zasługuje fakt, iż niektóre były narzędziami autorsko opracowanymi i opublikowanymi 3) trafnością dobranej analizy danych w stosunku do poszukiwania odpowiedzi na postawione zadania badawcze,

Uwagi recenzenta w tym obszarze prezentowanego materiału dotyczą: (1) braku zaprezentowanego modelu badań wraz z operacjonalizacją zmiennych, który w sposób syntetyczny i spójny pokazałby uzasadnienie celu badań i jego realizację, nadto udostępniłby wyczerpujące informacje na temat istoty oraz sensowności zaplanowanych badań i ich zadań. Zostało to w problematyce badań pominięte.

(2) Większość stosowanych w badaniu narzędzi ma charakter samoopisowy, mając na uwadze młodzież z problemami niedostosowania, należy się liczyć z postawą autoprezentacji, może to

mieć wpływ na uzyskane w badaniach wyniki, tym bardziej na ich interpretację- musi być ostrożna i analizowana przez pryzmat tej sytuacji.

Rezultaty badań – ocena sposobu prezentacji i ich znaczenia

Wyniki przeprowadzonych przez Autora badań zostały zaprezentowane w rozdziale piątym, który zawiera uzyskane rezultaty badań z dwóch postawionych zadań badawczych.

Wyodrębniono ze względu na zróżnicowanie wewnętrzne cztery psychologiczne profile młodzieży niedostosowanej społecznie:

1. Typ zaprzeczająco-neutralizujący
2. Typ przemocowo-lekceważący
3. Typ antyspołecznego buntownika
4. Typ lękowego samoprześladowcy

Dla każdej z wyodrębnionych grup istnieje określony rodzaj konstelacji, układ cech, które charakteryzują daną grupę. Doktorant dokonał dokładnej charakterystyki każdej z grup, podsumowując najważniejsze aspekty poznawczo-emocjonalnego i interpersonalnego funkcjonowania.

Szkoda, że nie wykonano dla pewnej charakterystyki grup także zewnętrznego zróżnicowania wyodrębnionych typów, dałoby to pewną hierarchię ważności poszczególnych zmiennych kryterialnych dla uzyskanych profili, ponieważ nie wszystkie z nich jednakowo mocno wyodrębniały grupę.

W drugim zadaniu badawczym wyodrębniono czynniki ryzyka wystąpienia zachowań antyspołecznych lub doświadczania przemocy w grupach o specyficznym rozwoju profili osobowościowych. Oszacowano wielozmienne czynniki ryzyka: wystąpienia kradzieży i włamań, niszczenia mienia, powtarzania klasy, używania substancji psychoaktywnych, samookaleczania się, stosowania przemocy w grupie młodzieży z trudnościami adaptacyjnymi, doświadczania przemocy.

Dla podsumowania i uporządkowania wyników powyższych analiz przeprowadzonych w ramach drugiego zadania badawczego, zestawiono je w zbiorczej tabeli (tabela 13.s.118). Można było odczytać informacje o ryzykach wystąpienia zachowań antyspołecznych oraz doświadczania przemocy wśród młodzieży niedostosowanej społecznie o określonym profilu

rozwoju osobowościowego i społeczno- moralnego. Mocno uporządkowało to dość szeroką analizę czynników ryzyka zachowań antyspołecznych.

Podsumowując treści zawarte w empirycznej części pracy, należy podkreślić dwa elementy. Pierwszy z nich polega na tym, że przedstawione wyniki badań odpowiadają na postawione zadania badawcze. Drugi z nich odnosi się do tego, że Autor pracy wykazał zdolności analityczne przy opracowywaniu danych, które służyły konstruowaniu odpowiedzi na postawione zadania. Dużą pomoc w analizie obszernego materiału empirycznego stanowią wyniki i treści zamieszczone w tabelach, a nieodzownie pomocne okazały się tabela 1 (s.100), rysunek 1 (s.101) i tabela 13 z bardzo czytelnymi, szczegółowymi podsumowaniami wykonanych zadań.

Dopełnieniem całości rozważań teoretycznych i analiz empirycznych jest dyskusja, podsumowanie uzyskanych przez Doktoranta rezultatów badań własnych, odnoszą się do opisu potwierdzonych w badaniach prawidłowości, na tle aktualnego stanu wiedzy psychologicznej. Treści tej części pracy świadczą, zarówno o zdolności do syntezy materiału empirycznego uzyskanego w badaniach własnych, jak również o zdolności porównywania otrzymanych rezultatów z wynikami prezentowanymi w literaturze przedmiotu, czyli o ogólnej wiedzy teoretycznej. Omawiany rozdział rozprawy stanowi próbkę wnikliwości badawczej Doktoranta jego kompetencji naukowych i wiedzy.

W podsumowaniu recenzowanego opracowania chcę zwrócić uwagę na kilka kwestii, których uwzględnienie powinno podnieść wartość recenzowanej pracy a które nie zmieniają pozytywnej opinii na temat całości recenzowanego opracowania:

1. Autor nie przedstawił w sposób bardziej klarowny i spójny modelu badań wraz operacjonalizacją zmiennych.
2. Dla ważności poszczególnych zmiennych kryterialnych dla uzyskanych profili rozwoju młodzieży niedostosowanej społecznie należałoby przeprowadzić oprócz *wewnętrznego* zróżnicowania uzyskanych grup również *zewnątrzne* ich zróżnicowanie. Odzwierciedla to kierunek natężenia zmiennych istotnie różnicujących grupy.
3. We wnioskach końcowych warto jeszcze bardziej poszerzyć dyskusję wyników badań własnych z danymi z literatury przedmiotu na temat analizowanych w pracy zagadnień.
4. Recenzent nie zauważył w pracy zgody na badania Komisji Etyki Badań Naukowych, którą Doktorant zapewne uzyskał i posiłkował się w różnych placówkach wykonując badania.

Na podkreślenie zasługują:

1. Podjęcie przez Autora w swojej dysertacji doktorskiej problemu naukowego w ograniczonym zakresie badanego przez innych teoretyków, badaczy: to jest wyodrębnienie profili rozwoju osobowościowego i społecznie moralnego młodzieży niedostosowanej społecznie.
2. Analiza problemu została osadzona w dostosowanych do zagadnienia konstruktach teoretycznych i prawidłowo dobranej literaturze tematu.
3. Dobór pomiaru zmiennych i organizacja badań jest bardzo staranna.
4. Opracowanie wyników, zostało zarówno psychologicznie, jak i statystycznie wykonane więcej, niż satysfakcjonująco, umożliwiając tym samym pełną odpowiedź na zadania badawcze
5. Implikacje praktyczne wynikające z przeprowadzonych badań mogą być wykorzystane w zakresie obszarów diagnozy psychologicznej dotyczących nieletnich oraz szeroko pojętej pomocy psychologicznej w tym terapeutycznej wobec tych osób.

3. Ocena czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Pozytywne oceniam przedłożoną do recenzji pracę. Uzyskane przez Doktoranta wyniki wypełniają lukę w badaniach poświęconych profilom rozwoju osobowościowego i społeczno-moralnego wśród młodzieży niedostosowanej społecznie i oszacowanie czynników ryzyka zachowań niedostosowanych społecznie wśród osób o określonym profilu.

Mgr Wojciech Błażek posiada odpowiednią wiedzę teoretyczną i praktyczną a tym samym w mojej ocenie jest gotowy do samodzielnego prowadzenia badań.

4. Konkluzja

Przedstawione w recenzji argumenty stanowią podstawę do wyrażania opinii, że rozprawa doktorska mgr Wojciecha Błażka pt. *Profile rozwoju osobowościowego i społeczno-moralnego wśród młodzieży niedostosowanej społecznie*, spełnia podstawowe kryteria merytoryczne i formalne określone przepisami w art. 187 Ustawy o szkolnictwie wyższym i

nauce z dnia 20 lipca 2018 roku. Na tej podstawie stawiam wniosek o dopuszczenie mgr
Wojciecha Błażka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice, 17.11.2023 rok

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Dariusz Gólski', is written in a cursive style.